

Vřesovec čtyřřadý (*Erica tetralix*) – novinka v květeně Slavkovského lesa

Record of *Erica tetralix* in Slavkovský les Mts (Western Bohemia, Czech Republic)

Pavel Novák¹, Jan Roleček² & Vladimír Melichar³

¹ Vidlatá Seč 44, 570 01 Litomyšl, e-mail: Pavenow@seznam.cz

² Ústav botaniky a zoologie, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Kotlářská 2, 611 37 Brno; Botanický ústav AV ČR, Oddělení vegetační ekologie, Lidická 25/27, 602 00 Brno; e-mail: honza.rolecek@centrum.cz

³ Pila 6, 360 01 Karlovy Vary, e-mail: VMelichar@seznam.cz

Abstract

Erica tetralix belongs to biogeographically distinctive members of the flora of the Czech Republic, with clear oceanic tendency in distribution and with Czech sites forming the south-eastern edge of the species' distributional range. The origin of its occurrence at most localities, and thus its native status in the Czech flora, however, remains questionable. Until recently, three extant sites were known in the Czech Republic (Doksy region, Jizerské hory Mts and Šumava Mts). Here we report a new finding of *Erica* from Tajga bog in Slavkovský les Mts, where small population grows in open bog vegetation of *Sphagnion magellanicum* alliance. Considering the circumstances, we admit the possibility of natural origin of this occurrence and tend to support the native status of *Erica tetralix* in the Czech flora.

Keywords

bog, *Ericaceae*, floristics, oceanic species, phytogeography, *Sphagnion magellanicum*

Vřesovec čtyřřadý (*Erica tetralix*) patří mezi význačné oceanické druhy naší květeny, přičemž na našem území dosahuje jihovýchodní hranice svého rozšíření. Jeho areál zahrnuje zejména nejzápadnější část Evropy s oceanickým klimatem, od Pyrenejského poloostrova po západní okraj Skandinávie, včetně Britských ostrovů. Ve střední Evropě se souvisle vyskytuje pouze v severní polovině Německa a v severozápadním Polsku, dále je znám jen z izolovaných lokalit, z nichž část je považována za nepůvodní (Meusel et al. 1978). V ČR byl zaznamenán na větším počtu dnes již většinou zaniklých lokalit zejména v severních Čechách, ale i v Podorlíčí nebo na Šumavě (Křísa 1990, Jehlík et al. 2012). V posledních desetiletích byl pozorován pouze na třech dosud existujících nalezištích: na Malé

Jizerské louce v Jizerských horách, v Mrtvém luhu na Šumavě a na rašeliništi v litorálu Poselského rybníka u Doks (Křisa 1990, Chán 1999, Jehlík et al. 2012), a je tedy řazen mezi kriticky ohrožené druhy naší květeny (Grulich 2012). V oceanické západní Evropě se vřesovec vyskytuje na rašeliništích, vlhkých i sušších vřesovištích, v bezkolencových loukách a běžně i v borových lesích, nezřídka jako dominanta porostu (Bannister 1966). Na našem území roste v současné době výhradně na rašeliništích převážně vrchovištního typu (Jehlík et al. 2012).

Slavkovský les představuje v rámci ČR jednu z významných oblastí výskytu suboceanických druhů, jež mají většinou těžiště rozšíření v západní Evropě (např. *Chrysosplenium oppositifolium*, *Dianthus sylvaticus*, *Juncus squarrosus*, *Lathyrus linifolius*). Jejich výskyt zřejmě souvisí s relativně humidním klimatem oblasti a její geografickou polohou. Přes poměrně dobrou prozkoumanost místní květeny zde vřesovec čtyřřadý dosud nebyl nalezen (Jehlík et al. 2012), a proto je jeho nález, učiněný během exkurze studentů Ústavu botaniky a zoologie Masarykovy univerzity 13. září 2011, velmi překvapivý.

Vřesovec byl objeven na vrchovišti Tajga v komplexu Kladských rašelin poblíž obce Prameny. Zaznamenán byl pouze v centrální části lokality, kde roste na ploše několika metrů čtverečních ve vrchovištní vegetaci, kterou jsme zdokumentovali následujícím fytoocenologickým snímkem.

Prameny (okr. Cheb), rašeliniště Tajga (NPR Kladské rašeliny), západní část otevřené vrchovištní plochy, 50°1'50,7" N, 12°41'5,7" E (WGS-84), 13. 9. 2011, 16 m², 810 m n. m., rovina, zapsali V. Melichar, P. Novák & J. Roleček.

E₁ (60 %): *Eriophorum vaginatum* 3, *Empetrum nigrum* 2a, *Vaccinium uliginosum* 2a, *Erica tetralix* 2m, *Andromeda polifolia* 1, *Calluna vulgaris* 1, *Avenella flexuosa* +, *Calamagrostis villosa* +, *Carex nigra* +, *Oxycoccus palustris* +, *Picea abies* r, *Pinus rotundata* r; E₀ (75 %): *Sphagnum fallax/flexuosum* 4, *S. magellanicum* 1, *S. russowii* 1, *Pleurozium schreberi* +.

Porost představuje typickou ukázkou zdejší vrchovištní vegetace, kterou lze zařadit do asociace *Andromeda polifoliae-Sphagnetum magellanicum* ze svazu *Sphagnion magellanicum*, jež sdružuje vegetaci kontinentálních a subkontinentálních vrchovišť. Tato asociace je charakteristická vyšším zastoupením vrchovištních keřů (zde *Andromeda polifolia*, *Empetrum nigrum* a *Oxycoccus palustris*) a souvisle zapojeným porostem rašeliničů (Hájková & Hájek 2011). Tento vegetační typ je ve Slavkovském lese vzácný a známý pouze z komplexu Kladských rašelin, z PR Smraďoch a z rašeliniště V Borkách u Krásna. Ostatní recentní výskyty vřesovce na našem území jsou uváděny také z rašeliništní vegetace: v případě lokalit v Jizerských horách a na Dokesku jde o porosty blízké oceanicky laděné asociaci *Trichophoro cespitosi-Sphagnetum papillosum*, v případě lokality na Šumavě o vegetaci asociace *Empetro nigri-Sphagnetum fuscum* s převážně boreálním rozšířením (Jehlík et al. 2012).

Původnost vřesovce na našich lokalitách bývá často diskutována a názory na ni se různí (např. Jehlík 1958, Sýkora 1974, Křísa 1990). Nejnověji se k ní vyjadřují Jehlík et al. (2012); byť je argumentace autorů poněkud nejednoznačná, výskyt v Jizerských horách považují snad za původní, zatímco v případě lokalit na Dokesku a na Šumavě se přiklánějí spíše k nepůvodnosti. U některých výskytů je jako pravděpodobný způsob zavlečení uváděno zanesení se sazenicemi lesních dřevin. Tento způsob zavlečení se však v případě lokality ve Slavkovském lese jeví jako nepravděpodobný, neboť vřesovec byl nalezen pouze v centrální části vrchoviště, poměrně daleko od člověkem výrazněji ovlivněných lesních porostů. Vzhledem k relativně velké vzdálenosti od komunikací a lidských sídel snad lze vyloučit i většinu dalších možností nevědomého zavlečení. Další možný původ výskytu, tedy záměrné vysazení, naproti tomu vyloučit nelze, byť v regionu nejsou žádné „vysazovači“ rostlin do volné krajiny v současné době známí. Zdokumentované jsou sice výsadby některých druhů u nedalekého loveckého zámečku v Kladské (např. *Ligularia sibirica* a *Telekia speciosa*; Hendrych 2003), je však podle našeho názoru málo pravděpodobné, že s nimi souvisí výskyt vřesovce v centrální části vrchoviště Tajga.

S určitou nejistotou panující ohledně původnosti výskytu souvisí obtížnost určit stáří výskytu na Tajze. Hypotézu o nedávném původu podporuje fakt, že zde vřesovec nebyl při předchozích floristických průzkumech zaznamenán (např. Nesvadbová in Žán 1983). Proti tomu však stojí skutečnost, že zjištěn nebyl ani během nedávných inventarizačních průzkumů (Mudrová 2004, Melichar 2005), kdy zde vzhledem k současnému stavu populace podle všeho musel růst. Možnost přehlédnutí podporuje i skutečnost, že centrální část Tajgy nepatří mezi botaniky příliš navštěvované destinace a malá populace vřesovce může být v nekvetoucím stavu poměrně nenápadná.

Hranice souvislého rozšíření vřesovce v Německu sahá asi 150 km severovýchodně a 250 km severně až severozápadně od Slavkovského lesa. Izolované výskyty, recentní i historické, se nacházejí i blíže, většina z nich je však považována za nepůvodní (Haeupler & Schönfelder 1988, Hardtke & Ihl 2000). Vřesovec, podobně jako někteří další zástupci čeledi *Ericaceae*, vytváří drobná, lehká semena (Bannister 1966, Jehlík et al. 2012), která se zřejmě mohou šířit větrem na poměrně velké vzdálenosti. Lze tedy uvažovat i o možnosti přirozeného dálkového výsadku vřesovce na lokalitu ve Slavkovském lese. Nakonec i řada druhů z dalších skupin produkujících velké množství drobných, větrem lehce šířitelných diaspor (např. kapradorosty, *Orchidaceae*) vytváří izolované lokality na příhodných stanovištích za hranicemi souvislého rozšíření, jež mohou být jen přechodného charakteru. Úvahy o původu výskytu vřesovce na Tajze proto nelze bez dalších poznatků uzavřít, tak jako v mnoha jiných podobných případech. Vzhledem k okolnostem výskytu (zachovalá vrchovištní vegetace, odlehlost lokality, snadno

šířitelné diaspory) se však na tomto místě přikláníme k možnosti spontánního původu populace vřesovce čtyřřadého ve Slavkovském lese.

Použitá nomenklatura: Kubát et al. (2002), Kučera & Váňa (2003), Chytrý (2011).

Poděkování

Za ochotné poskytnutí informací o výskytu vřesovce čtyřřadého na našem území děkujeme Vítu Grulichovi a Pavlu Lustykovi. Příprava příspěvku byla podpořena z prostředků na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO 67985939.

Literatura

- Bannister P. (1966): Biological flora of the British Isles, *Erica tetralix* L. – J. Ecol. 54: 795–813.
- Grulich V. (2012): Red list of vascular plants of the Czech republic: 3rd edition. – Preslia 84: 631–645.
- Haeupler H. & Schönfelder P. [eds] (1988): Atlas der Farn- und Blütenpflanzen der Bundesrepublik Deutschland. – Eugen Ulmer, Stuttgart, 768 pp.
- Hájková P. & Hájek M. (2011): *Andromeda polifoliae-Sphagnetum magellanici* Bogdanovskaja-Gienez 1928. – In: Chytrý M. [ed.], Vegetace České republiky, 3, Vodní a mokřadní vegetace, pp. 712–715, Academia, Praha.
- Hardtke H.-J. & Ihl A. (2000): Atlas der Farn- und Samenpflanzen Sachsens. – Sächsisches Landesamt für Umwelt und Geologie, Dresden, 806 pp.
- Hendrych R. (2003): Poznatky o druhu *Ligularia sibirica* v Čechách. – Preslia 75: 39–69.
- Chán V. [ed.] (1999): Komentovaný červený seznam květeny jižní části Čech. – Příroda, Praha, 16: 1–284.
- Chytrý M. [ed.] (2011): Vegetace České republiky. 3. Vodní a mokřadní vegetace. – Academia, Praha, 828 pp.
- Jehlík V. (1958): Floristický příspěvek ke květeně Frýdlantska a sousedních území. – Sborn. Severočes. Mus., ser. hist. natur., 1: 98–127.
- Jehlík V., Jankovská V. & Moravcová L. (2012): *Erica tetralix* v České republice. – Zpr. Čes. Bot. Společ. 47: 319–352.
- Křisa B. (1990): *Erica* L. – vřesovec. – In: Hejný S. & Slavík B. [eds], Květena České republiky 2, pp. 496–498, Academia, Praha.
- Kubát K., Hrouda L., Chrtek J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha, 928 pp.
- Kučera J. & Váňa J. (2003): Check- and Red List of the bryophytes of the Czech Republic (2003). – Preslia 75: 193–222.

- Meusel H., Jäger E., Rauschert S. & Weinert E. (1978): Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Karten. Band II. – Gustav Fischer Verlag, Jena, 421 pp.
- Melichar V. (2005): Inventarizační průzkum národní přírodní rezervace „Kladské rašeliny – část Tajga a Husí les“ z oboru floristiky a rostlinných společenstev. – Ms., 39 pp. [Invent. průzkum; Depon in: Správa CHKO Slavkovský les, Mariánské Lázně.].
- Mudrová R. (2004): Bryologický průzkum NPR Kladské rašeliny. – Ms., 20 pp. [Invent. průzkum; Depon in: Správa CHKO Slavkovský les, Mariánské Lázně.].
- Nesvadbová J. in Žán M. [ed.] (1983): Státní přírodní rezervace Kladské rašeliny. Inventarizační průzkum v období 1980–1983. – Ms., 200 pp. [Invent. průzkum; Depon in: Správa CHKO Slavkovský les, Mariánské Lázně.].
- Sýkora T. (1974): Vřesovec čtyřřadý – *Erica tetralix* L. na Malé jizerské louce v Jizerských horách. – *Živa* 22: 204–205.